

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De beste premier

Spruit, J.; Plas, R.

Citation

Spruit, J., & Plas, R. (2020). De beste premier. *Bestuurskundige Berichten*, 35(1), 21-23.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3212583>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3212583>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De beste premier

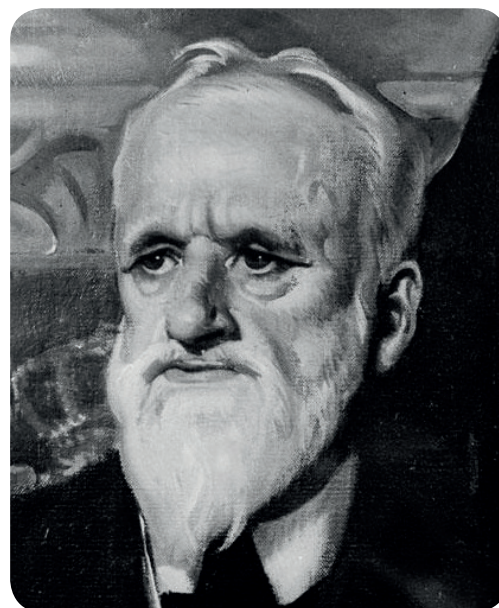
Naam: P.W.A. Cort van der Linden
Geboortedatum: 14 mei 1846
Overlijdensdatum: 15 juli 1935
Opleiding: rechten
Stroming: liberaal
Functies:

- Minister van Justitie 1897-1901
- Lid Raad van State 1902-1913
- Minister van Binnenlandse Zaken 1913-1918
- Voorzitter van de Ministerraad 1913-1918
- Premier 1913-1918
- Lid Raad van State 1918-1935

Ambtstitel: Minister van Staat (1918-1935)

Belangrijkste prestaties kabinet Van der Linden:

- Grondwetswijziging van 1917
- Algemeen mannenkiesrecht
- Passief vrouwenkiesrecht
- Beëindiging schoolstrijd
- Economische stabiliteit tijdens de Eerste Wereldoorlog
- Geen inval van Nederland door zowel de Geallieerden als de Entente

Bron: Beeldbank Nationaal Archief

Inleiding

Sinds 1848 kennen we in Nederland een minister-president, ofwel de premier. Van Gerrit Schimmelpenninck naar Willem Drees en Ruud Lubbers tot Mark Rutte. Maar wie valt te bestempelen als *'de beste premier'*? In deze terugkerende serie staan de uitzonderlijke prestaties van Nederlandse minister-presidenten centraal.

Volgens de BB is de eerste 'beste premier' Pieter Wilhelm Adrianus Cort van der Linden (1913-1918). Cort van der Linden werd geboren in Den Haag op 18 mei 1846. Hij studeerde rechten aan de Universiteit Leiden en promoveerde in 1869. Cort had een baanbrekend CV: hij schopte het van advocaat tot lid van de Raad van State. Tussendoor was hij nog griffier, hoogleraar, minister en niet te vergeten: premier. Het Kabinet-Cort van der Linden regeerde van 29 augustus 1913 tot en met 9 september 1918.

Cort van der Linden, partijloos liberaal, was premier van Nederland ten tijde van de Eerste Wereldoorlog. Dit is al het eerste bewonderenswaardige aan Cort van der Linden: hij loodste Nederland door oorlogstijd. Daarnaast wist hij ook een buitengewoon belangrijke en waardevolle grondwetswijziging door te voeren. De grondwetswijziging van 1917 wisselde namelijk het censuskiesrecht, waarbij slechts mannen boven de 23 jaar, die een bepaald bedrag aan belasting betaalden, stemgerechtigd waren, in voor het algemeen mannenkiesrecht. Dat niet alleen: ook vrouwen kregen kiesrecht. In 1917 echter slechts nog wel het passief kiesrecht. Dat betekende dat vrouwen verkozen konden worden. Het actief vrouwenkiesrecht volgde twee jaar later. De grondwetswijziging beëindigde ook de schoolstrijd, door bijzonder onderwijs subsidiair gelijk te stellen aan openbaar onderwijs. In wat komen gaat, wordt ingezoomd op zijn kabinet en zijn rol als premier in oorlogstijd.

Het Kabinet-Cort van der Linden

Het kabinet-Cort van der Linden was extraparlamentair van aard. Dit is een kabinet dat tot stand komt zonder een regeerakkoord en een minimale betrokkenheid bij het formatieproces van de politieke partijen in de Tweede Kamer. Het uitbreken van de oorlog drong de verschillen tussen de politieke partijen naar de achtergrond en dwong hen tot samenwerking. Dit sloot aan op Van der Lindens politieke opvattingen, zijnde dat er geregeerd dient te worden vanuit 'de volkswil' en partijpolitieke strijd dit afremt. De premier stelde zich dan ook op als een staatsman, die boven de partijen stond.

Premier in oorlogstijd

Ten tijde van Cort's kabinet (1913-1918) was Europa een bloedbad. Nederland stelde zich onder zijn leiding neutraal op in de Eerste Wereldoorlog. Daarmee bereikte hij (economische) veiligheid voor ons land. De staatsman zag geen reden voor Nederland om de wapens op te pakken. Volgens hem was de oorlog een verderfelijke machtsstrijd. Johan den Hertog stelt in zijn proefschrift over Cort van der Linden dat: "*De hele oorlog was volgens hem één groot gevolg van het roekeloze gebruik van geweld door leiders die niet nagingen of de gevolgen van een oorlog opwogen tegen het te behalen voordeel.*" Het was in het Nederlands belang om zich terughoudend op te stellen maar tegelijk beslissingen van beide strijdende partijen te kunnen verdedigen op basis van het volkenrecht. Bewonderenswaardig is dan ook de opstelling van Cort van der Linden tijdens de oorlog. Hij wist zijn parlement onder controle te houden en de voedseltoevoer gaande te houden.

De binnenlands-militaire positie tijdens de Eerste Wereldoorlog was gezien de beoogde neutraliteitspolitiek van het Kabinet-Cort van der Linden ook een gecompliceerde. Vanwege het feit dat zowel de Entente als de Geallieerden de neutraliteit van Nederland konden schenden was het vanuit militair oogpunt essentieel om een duidelijke vijand te hebben. Zo stelt Johan den Hertog in zijn proefschrift: "*Vanuit militair perspectief was het overduidelijk dat elke politiek waarbij het moeilijker werd om te overzien van welke zijde gevaar dreigde, een goede defensie belemmerde*". Cort van der Linden moest dus proberen te voorkomen dat zijn beleid hem in botsing bracht met militaire belangen.

Vanwege de belangrijke strategische positie van Nederland voor zowel de Entente als de Geallieerden was de dreiging van invasie gedurende de Eerste Wereldoorlog zeer reëel. Daarover stelde den Hertog: "Het leek niet verstandig volledig te vertrouwen op de gedachte dat de strijdende partijen in alle redelijkheid zouden bedenken dat een neutraal Nederland voor iedereen het beste was."

De positie van het Kabinet-Cort van der Linden is vooral te beschrijven als in een constante spagaat tussen de hoofdspelers Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Daarom was de neutraliteitspolitiek erop gericht dat beide zijden ervan overtuigd zouden zijn dat er geen welwillend beleid tegen zowel de Entente als de Geallieerden was. Ook de schijn daarvan moest uitdrukkelijk worden voorkomen. Wanneer dit niet zou kunnen worden gerealiseerd zou een preventieve oorlog met alle gevolgen van dien van een van beide kanten namelijk onvermijdelijk zijn.

Een andere spagaat waarin Cort van der Linden zich bevond was de binnenlandse druk van opperbevelhebber Snijders om een duidelijke vijand te kiezen. Zo vroeg Snijders in een brief aan Cort van der Linden om een "tijdige en scherp omlijnende instructie". Alleen dan zou de opperbevelhebber weerstand kunnen bieden tegen een mogelijke invasie. De troepen waren immers verspreid over Nederland: bij de kust vanwege het Verenigd Koninkrijk, bij de oostgrenzen vanwege de Duitsers en in het zuiden vanwege het interneren van de soldaten uit België. Enerzijds was er dus de spanning tussen de buitenlandse neutraliteitspolitiek zonder schijn van welwillend beleid en aan de andere kant de gevolgen van de binnenlandse druk op diezelfde neutraliteitspolitiek, waardoor een goede defensie tegen beide kanten werd belemmerd. Cort van der Linden moest dus proberen om beide partijen niet de rug te keren en ervoor te zorgen dat zowel de Geallieerden als de Entente er niets voor voelden om Nederland binnen te vallen.

In zijn kabinetsperiode was de strijd tussen regering en parlement niet mild. Zo eiste de Tweede Kamer meermaals informatie over de buitenlandpolitieke situatie, maar deze werd niet verschaft door de premier. Hij wist zijn strenge oppositie in het gareel te houden door de houding die hij aannam. Zijn zelfstandige opstelling straalde gezag uit en

leidde tot vertrouwen bij zowel het parlement als bij het volk. De moed en vastberadenheid van de premier heeft Nederland door de oorlog weten te leiden. In de woorden van De Telegraaf van 11 december 1913: *‘Kalm, maar beslist, geen oogenblik uitdagend, doch zeer krachtig, rustig-langzaam, en met een solide, klare welsprekendheid, doe sober maar indrukwekkend was, heeft de heer Cort van der Linden z'n politiek ontvouwd. Daar stond geen politicus, daar stond een staatsman in de ruime en goede beteekenis van 't woord.’*

Bovendien kreeg de regering van Van der Linden het voor elkaar om economische stabiliteit te creëren: een lastige taak in oorlogstijd. De economische gevolgen van de oorlog troffen namelijk ook het neutrale Nederland. De decentralisatiepolitiek speelde een belangrijke rol in het behouden van de voedseltoevoer. Zo werden er distributieorganisaties in het leven geroepen, zogeheten crisisinstellingen, die samen met gemeenten de handel en distributie zo gedetailleerd mogelijk probeerden te regelen. Ook werden er noodmaatregelen, zoals exportrestricties en maximumprijzen ingesteld, waarmee de Staat grote invloed kreeg op de economie. Zo konden gemeenten de verlangde voorraden blijven leveren. Deze distributieorganisatie heeft ondanks de corruptie de voedselschaarste tot op zekere hoogte het hoofd kunnen bieden.

Conclusie

Cort van der Linden had het niet gemakkelijk als premier. Toch heeft hij een zeer belangrijke rol gespeeld in het Nederland van de 20^e eeuw. Zo heeft hij wetgeving door zowel de Eerste als de Tweede Kamer geloosd om de schoolstrijd op te lossen en heeft hij het censuskiesrecht vervangen door actief kiesrecht voor de mannen en passief kiesrecht voor de vrouwen. Verder is een niet te onderschatten verdienste van Cort van der Linden dat hij Nederland voor een buitenlandse invasie heeft weten te behoeden door als staatsman, ondanks binnenlands-militaire druk, zijn buitenlandse neutraliteitspolitiek te handhaven. Tevens is het extraparlamenteaire kabinet met een partijloze minister-president tot de dag van vandaag relevant. Kortom, Cort van der Linden is een minister-president met grote verdiensten, die een groot gezag uitstraalde in de zaken die hij heeft weten te bereiken voor Nederland.

Bronnen

Den Hertog, J. P. (2007). Minister-president in oorlogstijd. Universiteit Leiden. Geraadpleegd op 17-1-2020, van <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/12418>